

Лазаренко Н.І., Колеснік К.А. Впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 65. – 2021. – С. 24-28.

УДК 373.21

**ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В КОНТЕКСТІ ІГРОВОГО ПІДХОДУ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Н. І. Лазаренко

<https://orcid.org/0000-0002-3556-8849>

К. А. Колеснік,

<https://orcid.org/0000-0001-8928-4377>

Анотація. У статті здійснено дефінітивний аналіз базових понять «групова робота», «дидактична гра»; уточнено зміст і особливості впровадження технології групової діяльності в освітній процес закладу дошкільної освіти. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми організації групової діяльності в ході дидактичної гри, висвітлено доцільні способи об'єднання дітей у групи, що визначають ефективність групової роботи дошкільників. Наведено приклади дидактичних ігор для використання на заняттях і в повсякденному житті дітей дошкільного віку.

Ключові слова: групова робота, технологічний підхід, дидактична гра, діти дошкільного віку, дошкільна освіта, освітній процес.

**ВВЕДЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ГРУППОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ИГРОВОГО ПОДХОДА ОРГАНИЗАЦИИ**

ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Н.И. Лазаренко

Е.А. Колесник

Аннотация. В статье проведен дефинитивный анализ базовых понятий «групповая работа», «дидактическая игра»; уточнено содержание и особенности внедрения технологии групповой деятельности в образовательный процесс заведения дошкольного образования. Проанализирована психолого-педагогическая литература по проблеме организации групповой деятельности в ходе дидактической игры, освещены целесообразные способы объединения детей в группы, определяющие эффективность групповой работы дошкольников. Приведены примеры дидактических игр для использования на занятиях и в повседневной жизни детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: групповая работа, технологический подход, дидактическая игра, дети дошкольного возраста, образование, образовательный процесс.

IMPLEMENTATION OF GROUP ACTIVITY TECHNOLOGY IN THE CONTEXT OF ORGANIZATION'S GAME APPROACH OF EDUCATIONAL PROCESS OF PRESCHOOL CHILDREN

N. Lazarenko, K. Kolesnik

Summary. Recently, there has been a significant increase in interest in the study of joint work and its impact on the development of the preschooler's personality. And although the educational potential of such work of preschool children is promising, but in the modern system of preschool education is rarely used, due to certain reasons: unpreparedness of educators to organize joint work of children, lack of a general concept of group activities in the educational process of

preschool education. The article provides a definitive analysis of the basic concepts of «group work», «didactic game»; the content and features of introduction of technology of group activity in educational process of preschool education institution are specified. The psychological and pedagogical literature on the problem of organizing group activities during the didactic game is analyzed; the expedient ways of uniting children into groups that determine the effectiveness of group work of preschoolers are highlighted. Examples of didactic games for use in classes and in everyday life of preschool children are given. Based on the analysis of pedagogical experience, the peculiarities of the organization of group activities of preschoolers are revealed. There are ways to group children, which largely determine the effectiveness of further group work. The necessity of introduction of elements of technology of group activity since the preschool childhood is substantiated. Examples of didactic games for use in classes and in everyday life of preschool children are given. The positive influence of group activity technology on the acquisition by children of democratic lifestyle skills that they will need in the team, family, chosen profession has been determined. The advantages and disadvantages of using the technology of group activities are highlighted. The possibility of using the technology of group activities in the course of didactic games offered by educational programs for children from 2 to 7 years is proved.

Key words: *group work, technology of group activity, didactic game, preschool children, preschool education institution.*

Постановка проблеми. Модернізація національної системи освіти пов'язана передусім із змінами у перших рівнях освіти – дошкільному й початковому, оскільки сталий інтерес до пізнавальної діяльності, здатність свідомо набувати нових уявлень й систематично удосконалювати набуті компетенції є основою наскрізної освіти або освіти протягом усього життя людини. Вдосконалення освітнього процесу в закладах різних рівнів, у тому числі й закладах дошкільної освіти, акцентує питання про використання

продуктивних технологій. На нашу думку, саме застосування технології групової діяльності сприятиме результативності освіти дітей дошкільного віку, вихованню гуманних стосунків між ними, уміння формулювати й аргументувати власну позицію, прислухатися до думки інших членів групи, розвитку відповідальності за результати своєї праці. Це максимально відповідає соціальному запиту на освіту європейського рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на значну увагу дослідників-теоретиків і педагогів-практиків до загальнонаукового та прагматичного аспектів впровадження технології групової діяльності в освітній процес закладу дошкільної освіти.

В основу групової форми діяльності, що виникла як альтернатива традиційним формам організації навчання, покладено ідеї Дж. Дьюї, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо. Проблема групової діяльності яскраво представлена у працях таких сучасних науковців, як: Н. Гавриш, А. Гончаренко, В. Котирло, К. Крутій, І. Литвиненко, С. Нечай, О. Рейпольська та ін.

У працях Ю. Бабанського, М. Виноградової, Є. Головахи, Р. Немова, І. Первіна, А. Петровського розкрито психологічні аспекти діяльності груп, їх види та структуру, функції та способи формування.

Формулювання цілей статті. Розкрити зміст й особливості впровадження технології групової діяльності в освіті дітей дошкільного віку ігровими засобами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками значно підвищився дослідницький інтерес до вивчення спільної діяльності дорослого і дитини, дитини і дитини, та її впливу на розвиток особистості дошкільника. Хоча освітній потенціал групової роботи дітей дошкільного віку є потужним, проте у сучасній системі функціонування ЗДО використовується рідко, що зумовлено певними об'єктивними причинами: невідповідністю вихователів

до організації спільної роботи, відсутністю загальної концепції упровадження групової діяльності в освітній процес.

У науково-педагогічній літературі паралельно використовується ряд термінів: «ровесницькі стосунки», «групова робота», «групова діяльність», «участь у роботі малих груп» та ін. Проаналізуємо спільні й відмінні характеристики цих понять.

Доктор педагогічних наук, професор Н. Гавриш вважає, що ровесницькі стосунки дітей – це «надпредметний спосіб організації освітнього процесу, основним результатом якого стають не окремі освітні досягнення, а засвоєння дошкільниками соціокультурних норм, сформована соціалізована поведінка, розвинені базові особистісні стосунки» [1]. На думку дослідниці, при організації дитячого співробітництва педагог повинен орієнтуватися на такі критерії: частота звернення дошкільників одне до одного, манера їхнього спілкування та зміна дистанцій між дітьми.

Групова робота, на думку сучасних фахівців, є «формою організації навчально-пізнавальної діяльності, за якої діти з різним рівнем навчальних можливостей, об'єднані в малі групи, виконують як спільні, так і диференційовані завдання педагога» [2, с. 16]. Таким чином, у сучасних публікаціях часто використовуються вище зазначені терміни як синонімічні, оскільки ними пояснюють спосіб організації освітнього процесу, альтернативний колективному.

Групова діяльність допомагає дітям усвідомити, що для досягнення загального успіху необхідно орієнтувати своє повідомлення на інтелектуальні можливості співрозмовників, намагатися бути переконливим, ініціативним, зрозумілим і відповідальним. Тому головним завданням роботи в групі є навчити дітей міркувати, відстоювати свою позицію, уміння логічно висловлюватися, ставити доречні запитання один одному та знаходити спільний варіант розв'язання поставленого завдання.

Спеціальні дослідження й педагогічний досвід доводять, що групова діяльність сприяє не тільки більш ґрунтовному засвоєнню навчального матеріалу, а є передумовою таких психічних новоутворень, як самооцінка, теоретичне мислення, рефлексія діяльності та ін.

З перших спроб впровадження технології групової діяльності вихователь повинен спрямовувати її на те, щоб ситуативна допитливість переросла в стійкі пізнавальні інтереси, щоб культура спілкування та дискусії відшліфовувались, щоб виникали дитячі питання й здогадки, щоб діти самі ставили проблему, стимулюючи педагога до повідомлення нової мотивуючої інформації.

Існують різноманітні способи об'єднання дітей у групи, що значною мірою визначають ефективність подальшої групової роботи [9, с. 11]:

1. За бажанням. Об'єднання у групи відбувається за взаємним вибором: «Об'єднайтеся у групи по 4-6 осіб». Процедура об'єднання за бажанням може мати непередбачувані наслідки. Одні дошкільники обирають тих, кому симпатизують, другі – тих, які зможуть допомогти під час виконання завдання; треті – тих, з ким можна буде відчувати себе лідером. Тому такі групи можуть працювати по-різному: одні розв'язуватимуть ігрове завдання, інші – міжособистісні проблеми, треті – займатимуться особистими справами. Проте це не означає, що такий спосіб розподілу завжди буде неефективним. Його можна успішно застосовувати в тому випадку, коли педагог добре знає своїх дітей, або коли дошкільники лише вчаться працювати в групі та їм важливий не результат, а процес. Таке навчання часто проходить більш комфортно в групі емоційно близьких дітей.

2. Випадковим чином. Цей спосіб об'єднання у групи передбачає випадковий вибір: дошкільники обирають членів групи не за взаємним бажанням, а за волею випадку (діти, які в інших умовах не взаємодіють між собою). Робота у такій групі розвиває в дітей дошкільного віку вміння пристосовуватися до нових умов діяльності та до різних партнерів. Інколи учасники таких груп беруть на себе обов'язки та функції, які їм не властиво

виконувати у повсякденному житті. Наприклад: керувати тим, хто звик бути виконавцем; підкорятися вимогам іншого тим, хто завжди керував тощо. Цей спосіб об'єднання груп корисний у тих випадках, коли вихователь ставить мету – навчити дітей прийомів співробітництва. «Випадкові» групи можна формувати у різний спосіб:

- жеребкуванням;
- об'єднанням тих, хто сидить поруч (перших 3-6 осіб, які сидять у колі й т.д.);
- за допомогою імпровізованих «фантів» (одна дитина із закритими очима називає номер групи, до якої має увійти дошкільник, на якого вказує вихователь у даний момент тощо).

3. За певною ознакою. Певну ознаку для об'єднання групи задає вихователь або обраний учасник. Наприклад, можна об'єднати дітей за кольором очей (зелені, сіро-блакитні, карі); за улюбленим кольором; за першою буквою імені; за порою року, коли припадає день народження тощо.

Цей спосіб є особливим, оскільки об'єднує дітей, які рідко взаємодіють між собою, або взагалі не спілкуються. Проте вже з самого початку організації взаємодії задається певна спільна ознака, яка допомагає зблизити членів групи. Виділення певної спільної риси, яка об'єднує дітей дошкільного віку й одночасно відокремлює від інших, створює основу для емоційного сприйняття один одного в групі та певного віддалення від решти дітей. Це може бути доцільним в одних ситуаціях і небезпечним в інших.

4. На вибір «лідера». Цей спосіб доречно використовувати з дітьми старшого дошкільного віку. «Лідера» може призначати вихователь або ж його обирають діти. Формування груп здійснюють самі «лідери». Наприклад, вони по черзі називають імена тих, кого хотіли б узяти до своєї групи. Часто «лідери» вибирають тих, хто справді здатний результативно працювати. Педагогам слід пам'ятати, якщо в колективі є аутсайтери, то краще не застосовувати цей спосіб. Адже така ситуація вибору в команду може бути для

них надзвичайно болісною. Проте вихователь може зробити «не обраних» дітей «лідерами» з метою підвищення рівня їхньої активності та задовольнити потреби самовираження, самоутвердження та самоуспіху.

5. На вибір педагога. Вихователь об'єднує дітей у групи за деякою важливою для нього ознакою, за якою розв'язує певні педагогічні завдання. Наприклад, він може об'єднати дошкільників зі схожим темпом роботи, зі схожими інтелектуальними можливостями. А може створити, навпаки, рівні за здібностями групи. При цьому педагог може й не пояснювати дітям принцип об'єднання.

Провідні фахівці дошкільної освіти Н. Гавриш і О. Рейпольська зауважують, що потенціал групової роботи, під час якої дошкільник стає складовою колективного суб'єкта діяльності – групи дітей, які співпрацюють між собою, надзвичайно потужний. У таких умовах дитина 4-6(7) років ефективно оволодіває навчально-пізнавальною діяльністю і визначає передумови до переходу на наступний рівень свого розвитку шляхом цілеспрямованої роботи, інакше спільна навчальна діяльність не сформується [1]. У ході дидактичної гри закріплюється навичка співробітництва, що ґрунтується на умінні спілкуватися один з одним, а також у вирішенні поставленого дорослим ігрового завдання.

Дослідниця дидактичної гри Н. Кудикіна вважає, що така гра – «найефективніший засіб розвитку в дітей пізнавальної активності; це практичні вправи з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах» [5].

На нашу думку, дидактична гра є специфічним засобом формування у дітей дошкільного віку уявлень про навколишній світ. Саме в ній у дошкільників розвиваються почуття товарищескості, психічні пізнавальні процеси та розумові операції, вирішуються моральні завдання становлення особистості.

Досвід впровадження елементів технології групової діяльності накопичений у закладах дошкільної освіти Америки, Іспанії, Фінляндії й інших європейських країн [7, с. 86]. Такий досвід поширений і в ЗДО України. Наприклад, вихователі та методисти ЗДО № 30 м. Чернівців й ЗДО № 67 «Сонячний» м. Краматорська працюють над проблемою використання форм групової взаємодії дошкільників. Оригінальні дидактичні ігри на уміння діяти у спільній діяльності пропонує практичний психолог ДНЗ № 26 м. Прилуки О. Кругман: «Голка з ниткою», «Гармонійний танок», «Добра тваринка», «Поділимося добротою з друзями» та ін.

Практика показує, що перші спроби організації групової діяльності дошкільників найчастіше є невдалими: невміння дітей діяти разом, постійний неробочий галас у групах, повільний темп спільної роботи тощо. Через ці причини педагоги часто відмовляються від такої організації освітньої діяльності. Слід пам'ятати, що співпраця – це вміння й навички, яких потрібно набувати під час певного періоду навчання.

У ході організації групової діяльності при впровадженні дидактичних ігор, на нашу думку, вихователь має створити сприятливі умови для сприймання дошкільниками групового ігрового завдання та забезпечити умови для успішного його розв'язання. Визначаючи ігрове завдання для групової діяльності, педагогу потрібно враховувати обсяг завдань відповідно до програмових вимог, рівень складності за можливостями дітей, ступінь допомоги з боку дорослого.

Наведемо приклади дидактичних ігор, які можна використовувати в освітньому процесі закладу дошкільної освіти з метою залучення дітей до співпраці у вирішенні навчально-пізнавальних завдань і формуванні елементарних умінь взаємодії.

Дидактична гра «Краса навкруги» (інтерв'ю). У цій грі передусім вирішуються мовленнєві завдання щодо розвитку зв'язного мовлення дітей (вміння формулювати запитання й відповіді) та виховання дружелюбності та

товариськості, розвиток уміння слухати один одного. Вихователь на килимку розкладає картинки із зображеннями різних тварин і комах, яких має бути удвічі менше, ніж дітей. Діти вільно рухаються під музику. Після того, як музика зупинилася, дошкільники вибирають собі по одній картинці й об'єднуються в пари з тими, кому картинок не вистачило. Далі у парах розігрується інтерв'ю. Наприклад: дитина без картинки ставить запитання: «Хто ти? Чим ти корисний?». Інша дитина з пари відповідає від імені зображеної на картинці істоти: «Я – їжак. Я корисний садівникам, тому що поїдаю комах-шкідників і гризунів». Вихователь може допомагати дітям пояснити користь кожної істоти [3].

Дидактична гра «Будуємо дім». Метою гри є закріпити в дітей уявлення про поняття «дім», «розмір», «геометрична фігура», «зріст»; розвивати творчі здібності й уяву; виховувати товариськість і ввічливість. У ході гри діти об'єднуються у трійки. Кожна трійка отримує від вихователя набір з різних за розміром геометричних фігур (прямокутник, квадрат, трикутник, круг, овал, напівовал) і три зображення силуетів тварин. Після чого вихователь пропонує дітям побудувати із запропонованих геометричних фігур будиночки для тварин (зробити аплікацію). Вихователю слід нагадати про необхідність врахування розміру та зросту тварин. Після побудови будинків, діти пояснюють, чому виготовили саме такі [3].

Дидактична гра «Склади зимову картину». Ігровий задум цієї гри полягає у розв'язанні мовленнєвих завдань щодо розвитку монологічного мовлення й закріплення навичок виразного інтонування висловлювання. Вихователь пропонує дітям намалювати зимову картину, використовуючи не олівці та фарби, а слова і вирази. У грі бере участь 6-8 осіб. Перша дитина бере у руки пензлик і складає речення про зиму. Потім передає пензлик наступній дитині, яка продовжує розповідь [3].

Отже, впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку створює такі

умови, в яких вихованці отримують можливість діяти в певній ситуації самостійно та разом, набуваючи при цьому власного чуттєвого та дієвого досвіду, зберігаючи позитивне емоційне ставлення до пропонованого ігрового завдання.

На нашу думку, є неабиякі можливості у впровадженні в освітній процес закладів дошкільної освіти елементів технології групової діяльності. Її використання допомагає вихователю згуртувати дітей, дозволяє реалізувати їхнє природне прагнення до міжособистісного спілкування, співпраці та взаємодопомоги, засвоїти навички демократичного способу життя, формувати вміння активно й уважно слухати партнера по діяльності, разом вирішувати проблеми й приймати рішення.

Висновки і перспективи. Технологію групової діяльності у всій повноті й складності розумових операцій і практичної організації неможливо відразу ввести в освітній процес дітей дошкільного віку. Вводити її і повторювати потрібно поступово, починаючи з найбільш простих і зрозумілих дітям дій. Робота в групі дає можливість дошкільникам обмінятися ідеями з партнерами, час подумати, проаналізувати новий матеріал, удосконалити вміння точно висловлюватись, толерантно переконувати й вести дискусію, реально цінувати індивідуальність оточуючих.

Література

1. Гавриш Н. Рейпольська О. Дозвольте увійти... Допоможімо дитині соціалізуватися в доросло-дитячому співтоваристві // Дошкільне виховання, 2017. – № 6. – С. 2-5.
2. Інноваційні технології в початковій школі / Автори-упорядники: В.П. Телячук, О.В. Лесіна, 2-ге вид. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 233 с.
3. Інтерактивні ігри для дошкільнят // <https://www.pedrada.com.ua/article/2119-nteraktivn-gri-dlya-doshklnyat>.

4. Карук І.В. Гра-експериментування як засіб розвитку дослідницької активності дошкільників / І.В. Карук // Інноваційна педагогіка, 2020. – Вип. 20. – С. 142-146.
5. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: [монографія] / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ, 2003. – 272 с.
6. Лазаренко Н.И. Особенности развития форм организации учебного процесса по изучению украинского языка: исторический опыт / Н.И. Лазаренко // Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы: сб. материалов Международ. науч.-практ. семинара. – Барановичи: БарГУ, 2016. – С. 106-108.
7. Лапшина І. М., Комарівська Н. О. Використання елементів сучасних інноваційних технологій у формуванні інтересу до дитячої літератури у дітей дошкільного віку / І.М. Лапшина, Н.О. Комарівська // Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник наукових статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 березня 2019 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2019. – С. 85-87.
8. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП “Документ Принт”, 2017. – 196 с.
9. Пацанівська Л. Групи співпраці / Л.Пацанівська // Початкова школа. – 2003. – Жовт. (№30). – С. 11-13.
10. Kolesnik K.A. PSYCHOLOGY OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF PRESCHOOL AGE IN A TEAM / K.A. Kolesnik // IMPERATIVES OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN PROMOTING NATIONAL COMPETITIVENESS: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018. Batumi, Georgia: Publishing House “Kalmosani”, 2018. – P. 229-231.

References

1. Gavrysh N. Rejpol'ska O. Dozvol'te uvijty'... Dopomozhimo dy'ty'ni socializuvaty'sya v doroslo-dy'tyachomu spivtovary'stvi // Doshkil'ne vy'xovannya, 2017. – # 6. – S. 2-5.
2. Innovacijni tehnologiyi v pochatkovij shkoli / Avtory'-uporyadny'ky': V.P. Telyachuk, O.V. Lesina, 2-ge vy'd. – X.: Vy'd. grupa «Osnova», 2008. – 233 s.
3. Interaktyvni igry` dlya doshkil`nyat // <https://www.pedrada.com.ua/article/2119-nteraktivn-gri-dlya-doshklnyat>.
4. Karuk I.V. Gra-ekspery`mentuvannya yak zasib rozvy`tku doslidny`cz`koyi akty`vnosti doshkil`ny`kiv / I.V. Karuk // Innovacijna pedagogika, 2020. – Vy`p. 20. – S. 142-146.
5. Kudy`kina N. V. Igrova diyal`nist` molodshy`x shkolyariv u pozaurochnomu navchal`no-vy`xovnomu procesi: [monografiya] / N. V. Kudy`kina. – K. : KMPU, 2003. – 272 s.
6. Lazarenko N.Y`. Osobennosty` razvy`ty`ya form organy`zacy`y` uchebnogo processa po y`zucheny`yu ukray`nskogo yazyka: y`story`chesky`j opyt / N.Y`. Lazarenko // Doshkol`noe obrazovany`e: opyt, problemy, perspekty`vy: sb. matery`alov Mezhdunarod. nauch.-prakt. semy`nara. – Baranovy`chy`: BarGU, 2016. – S. 106-108.
7. Lapshy`na I. M., Komarivs`ka N. O. Vy`kory`stannya elementiv suchasny`x innovacijny`x tehnologij u formuvanni interesu do dy`tyachoyi literatury` u ditej doshkil`nogo viku / I.M. Lapshy`na, N.O. Komarivs`ka // Innovacijni tehnologiyi v doshkil`nij osviti: Zbirny`k naukovy`x statej za materialamy` II Mizhnarodnoyi naukovo-prakty`chnoyi internet-konferenciyi, m. Pereyaslav-Xmel`ny`cz`ky`j, 28–29 bereznia 2019 r. / za zag. red. L. O. Kalmy`kovoyi, N. V. Gavry`sh. Pereyaslav-Xmel`ny`cz`ky`j. DVNZ «Pereyaslav-Xmel`ny`cz`ky`j derzhavny`j pedagogichny`j universy`tet imeni Gry`goriya Skovorody`». – 2019. – S. 85-87.

8.Lyubchak L.V. Metody`ka organizaciyi igrovoyi diyal`nosti: prakty`kum / L.V.Lyubchak, K.A.Kolesnik. – Vinny`cya : CzOP “Dokument Pry`nt”, 2017. – 196 s.

9.Paczanivs`ka L. Grupy` spivpraci / L.Paczanivs`ka // Pochatkova shkola. – 2003. – Zhovt. (#30). – S. 11-13.

10.Kolesnik K.A. PSYCHOLOGY OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF PRESCHOOL AGE IN A TEAM / K.A. Kolesnik // IMPERATIVES OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN PROMOTING NATIONAL COMPETITIVENESS: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. Volume I, December 13-14, 2018. Batumi, Georgia: Publishing House “Kalmosani”, 2018. – P. 229-231.